

Juhend haudelindude levikuatlase andmete kogumiseks

Arvestades eelmise linnuatlase andmete kogumisest möödunud ajavahemikku ja vajadust pesitsevate lindude kaasaegse leviku täpsustamise järele, alustab EOÜ Eesti haudelindude kolmanda levikuatlase koostamist. Töö eesmärgiks on kõigi haudelinnuliikide leviku ja selle muutuste väljaselgitamine. Atlase välitööd on planeeritud aastatele 2025–2030.

Atlaseandmete kogumine põhineb rahvusvahelisel UTM-koordinaatvõrgustikul, mille alusel Eesti territoorium on jagatud 5×5 km ruudustikuks. Igal ruudul on oma tähis, mis koosneb 6 tähest ja numbrist (näiteks FK3595).

Kolmanda linnuatlase andmete kogumise ja edastamise meetodid erinevad suuresti eelmise kahe atlase omist. Nimelt toimub seekord

andmete kogumine peamiselt elektrooniliselt, tuginedes eElurikkuse andmeportaalile, mille kaudu tehakse kõigile soovijaile kättesaadavaks kõik Eesti liikide leiud, sh. linnuatlase käigus kogutud vaatlused. Atlaseandmete sisestamine toimub platvormi PlutoF (<https://plutof.ut.ee/et>) või rakenduse (äpi) PlutoF GO (<https://plutof.ut.ee/go>) kaudu. Mõlemasse saab siseneda ühe ja sama kasutajatunnusega ning piisab ühest registreerumisest. Oma kasutajatunnust on kõige parem hallata PlutoF veebilehe kaudu.

Oodatud on kõik pesitsuskindlustega vaatlused mistahes atlasaruudust. Soovitame siiski mõni ruut või ruudud endale välja valida ja keskenduda nendega tegelemisele. See võimaldab välitöid paremini planeerida ja saada täielikumaid tulemusi.

Välitööd

Vaatluskäike haudelindude registreerimiseks peaks tegema kogu lindude pesitsusperioodi jooksul. Sobivaimaks vaatlusajaks on hommikutunnid, millal linnud on aktiivsemad ja kergemini avastatavad, kuid erinevalt linnuloendustest on atlaseandmeid võimalik koguda päev läbi. Varasematel vaatlustel (märts – mai keskpaik) on lihtsam avastada mitmeid metsa- ja puistuliike (kullilised, kanalised, rähnid, vareslased jt), mõnede liikide (nt ronk, käbilinnud) atlaseandmete kogumiseks on see ainus kohane ajavahemik. Hilisematel käikudel (juuni lõpp – juuli) näeb lindude pesakondi (oluline näiteks veekogudel, kus väikeste poegade pesakonnad on lihtsamini avastatavad). Mõnede hilispesitsejate (nt herilaseviu, lõopistrik) pesitsemise tõestamiseks sobib isegi augustikuu. Öise aktiivsusega liikide avastamiseks on vajalikud hilisõhtused-õised vaatlused. Kakkude tuvastamiseks tuleb teha varaseid (märts–aprill) öiseid käike.

Vaatlustega tuleks katta võimalikult kõik elupaigatüübid. Kui metsa- ja kultuurmaastiku liigid esinevad enamasti hajusalt suurematel

aladel, siis veelinnud on sageli koondunud pesitsema neile sobivatesse elupaikadesse. Seetõttu on oluline külastada kõiki järvi ja väikesi meresaari, suuremaid roostikke, suuremaid ja lagedamaid (paremini säilinud) rannaniite, luhtasid ning soid. Kohati esinevatest elupaikadest väärivad tähelepanu veel näiteks kalmistud, pargid jms kultuurpuistud. Samuti ei tuleks eirata asulaid ja hoonestusalasid (eelkõige mahajäetud hooneid ja varemeid), kuna mõned liigid (pääsukesed, piiritaja, varblased, must-lepalind jt) eelistavad pesitseda just seal.

Kõigi haudelinnuliikide leidmiseks tuleb läbi uurida võimalikult suur osa ruudust. Tuleks siiski silmas pidada, et mõni liik ei pruugi esineda igal aastal või on selle avastamine arvukuse kõikumiste tõttu mõnel aastal lihtsam. Samuti võib ruut mõnest aspektist (nt öölinnud või soolinnud) osutada puudulikult uurituks isegi siis, kui registreeritud liikide arv on muljetavaldav.

Ruutudes tuleb igal vaatluspäeval registreerida iga pesitseva liigi kõrgeima pesitsustõenäosusega vaatlus, haruldasemate liikide kohta kõik vaatlused.

Pesitsuskindluse määramine

Valida tuleb vaatlust kõige paremini iseloomustav kood (tähelühend) – 1/2:

O	Liiki kohati pesitsusajal ruudu piires. Sobib mh haudelinnuliigi isend(e)ile, keda kohati väljaspool pesitsusbiotoopi või ülelennul. Isendeile, kelle tegevuseks märgiti r, võiks atlasekoodi üldse lisamata jätta, sest tegemist pole haudelindudega.
V	Liiki kohati pesitsusajal talle pesitsemiseks sobivas biotoobis. Ei sobi nt veekogu kaldal viibivate (toituvate) haigrute, kajakate, heletildri, merikotka jne märkimiseks, roostikus kohatud väike-kirjurähni või raba kohal vaadeldud pääsukeste puhul jne (vt ka allpool). Ei sobi ka väljaspool liigiomast pesitsusaega kohatud isendite märkimiseks (suvised käbilinnud, rongad jne).
I	Kuuldi laulvat lindu või (mittevärvulistel) mängulaulu pesitsusajal sobivas biotoobis. Sobib mh ka rähnide trummeldamise, kahlajate mängulennu, kakkude territooriumihüüu märkimiseks. Ei sobi hajusalt pesitsevate liikide (rände)salgast kostva laulu või mängulaulu märkimiseks, aga ka suvel laulma hakkavate noorlindude laulu registreerimiseks (lehelinnud, kuldnokk jt).
P	Kohati paari pesitsusajal sobivas biotoobis. Ei sobi paare mittemoodustavate liikide (nt metsis, teder, tutkas, metskurvits, kägu) puhul. Ei sobi ka rände- või hulgusalkade või mittepesitsejate kogumi kajastamiseks.
T	Püsival territooriumil registreeriti laulu, mängulaulu vm territoriaalkäitumist teist korda vähemalt ühenädalase vahega. NB! Erinevate liikide pesitsusterritooriumid on erineva suurusega.
M	Vanalinnud paarituvad või täheldati ilmset paarumiskäitumist. Ei sobi lihtsalt mängulaulu või -lennu märkimiseks (nt metskurvitsa häälekas ülelend või eemalt kostev tedremulin) või üksnes ühe sugupoole vaatlemise korral
K	Vanalind külastab arvatavat pesapaika (nt laskub korduvalt samasse rootukka).

Valida tuleb vaatlust kõige paremini iseloomustav kood (tähelühend) – 2/2:

R	Tõenäolise pesa või poegade läheduses rahutult käituv (sh hoiatushüüdu kuuldavale toov) vanalind, kes vaatleja lähenedes ei page eeldatavast pesapaigast kaugele.
H	Püütud vanalinnul on haudelaik.
E	Vanalind ehitab pesa või kannab pesamaterjali või siis leitakse värsket pesamaterjali sisaldav tühi pesa või pesa, milles munade või poegade olemasolu pole tuvastatav (nt kullilise kaunistatud ladvapesa).
HR	Vanalind teeskleb vigast või püüab vaatlejat muul viisil pesapaigast eemale meelitada või siis ründab vaatlejat (füüsiliselt või roojajoaga).
KP	Kasutatud samasuvine pesa või munakoored.
LP	Äsja lennuvõimestunud (pesahoidjate) või udusulis (pesahülgajate) pesakond või poeg. Ei sobi hästi lendavate poegade puhul, kes võivad pärineda teisest ruudust. Ei sobi ka luikede ja partide veel lennuvõimetute, kuid suurte poegade märkimiseks – need võivad olla ujunud pesapaigast kaugele.
VP	Vanalind haub pesal või külastab vaatlejale ligipääsmatut asustatud pesa.
VT	Vanalind kannab roojapalli või viib poegadele toitu. Ei sobi selliste liikide puhul, kes hangivad toitu pesapaigast kaugel (järvekaur, kullilised, haigrud, kajakad, tiirud, piiritaja, pääsukesed, varesed). Nende puhul võib koodi VT kasutada ainult siis, kui nähakse vanalindu toiduga lendamas otse pesale või korduvalt siirdumas ruudu piiresse jäävasse kindlasse paika (mitmest punktist peilides). Ei sobi ka hästi lendavate poegade toitmise korral.
MP	Munadega pesa.
PP	Poegadega pesa (sh puuõõnest kostvate pesapoegade hääbitsuste põhjal).

Pesitsuskindluse määramisel tuleb meele pidada, et mitmete linnuliikide kevadine läbiränne kestab kaua ja need linnud (järvekaur, viupart, sõtkas, rohukoskel, rukkirääk, täpikhuik, väikekoovitaja, tutkas, mudanepp, metskurvits, mudatilder, hallõgija, vesipapp, siidisaba, sinirind, põhjavint, mõned põõsalinnud, leevike jt) võivad meil pikemalt peatuda, ilma et nad selles paikkonnas pesitsema asuksid. Nende esinemiskohtadesse tuleks kindlasti teha kontrollretki mai lõpul ja juuni esimesel poolel

(veetallajal lõpeb regulaarne ränne alles 10. juuni paiku). Teisest küljest ilmub aga juuni keskelt alates lisaks meil pesitsevatele lindudele mitmeid mujal pesitsemise lõpetanud või pesa kaotanud viupardi, sõtka, koovitajate, muda- ja heletildri, mudanepi jt isendeid, keda ei tohiks pesitsejatena arvele võtta. Mõnedel liikidel (nt haigrud, luiged, kullilised, sookurg) esineb läbi kogu pesitsusaja arvukalt mittepesitsevaid isendeid. Kõigi selliste vaatluste puhul tuleb ankeedile märkida kood 0.

Liigid ja nende määramine

Et atlasesse oma panus anda, ei pea kindlasti kõiki Eesti haudelinde tundma! On aga väga oluline, et kõik andmebaasi jõudvad määrangud oleksid õiged. Määramisabi pakuvad vajadusel <https://eoy.ee/ET/16/29/linnuapid/> või <https://eoy.ee/aed/maaramisabi>. Kui Te ei ole oma määrangus täiesti kindel või Te kohatud liiki ei tunne, jätke see märkimata.

Eriti hoolas peab olema selliste liikide eristamisel nagu soo-, välja- ja stepi-loorkull, suur- ja väike-konnakotkas, liiva- ja väiketüll, rand- ja jõgitiir, hallpea- ja roherähn, aed- ja soo-roolind, hobu- ja hallrastas, salu- ja põhjatihane, männi- ja kuuse-käbilind. Tähelepanelik tasuks kindlasti olla ka laululuige, emaste partlaste,

väikepistriku, rohunepe, tõmmukajaka, õõnetuvi, kassikaku, nõmmekiuru, tiigi-roolinnu, väike-käosulase, võõt-põõsalinnu ning koldvindi määramisel.

Tähelepanuväärsete liikide (haruldased liigid, aga ka näiteks rannikuliigid sisemaal jms.) kohtamisel ruudus peaks vaatleja endale üles märkima kohatud isendi määramiseks kasutatud tunnused (või tegema võimalusel foto), et hiljem saaks vajaduse korral määrangut täpsustada.

Mitmete liikide pesitsusaegsed vaatlused vajavad kinnitamist Eesti Linnuharulduste Komisjoni poolt – nende kohta tuleb täiendavalt täita vastav ankeet (<https://eoy.ee/hk>).

Täiendavat

Lisaks tehtud vaatlustele on suureks abiks ka lisaandmed, näiteks pesakaardid: www.eoy.ee/pesakaart
NB! Enne idapiiri äärsesse ruutu siirdumist soovitame kindlasti teavitada lähimat piirivalvekordonit: www.politsei.ee/et/kordonid.

Oodatud on kõik märkused ja täiendusettepanekud atlasetööde juhendi ja metoodika kohta.

Atlant toetab SA Keskkonnainvesteeringute Keskus.

Kontakt:

atlas@eoy.ee

www.eoy.ee/atlas

***Häid linnuvaatlusi soovides,
Eesti Ornitoloogiaühing***